

نویسنده: انور وزیرزین «onur ozersin»
منبع و تاریخ نشر: کریدل «2025-04-27».
برگردان: پوهندوی دوکتور سیدحسام «مل»

همزمان با تمایل اتحادیه اروپا به آسیای مرکزی،
عمق استراتژیک ترکیه با چالش‌های جدیدی
روبروست

*As the EU courts Central Asia, Turkiye's
strategic depth faces new challenges*

چرخش اتحادیه اروپا به سمت آسیای مرکزی برای تامین انرژی و منابع،
صف‌بندی‌های منطقه‌ای را از نو ترسیم می‌کند - و ترکیه به طور فزاینده‌ای در
حوزه نفوذ سنتی خود به حاشیه رانده می‌شود.

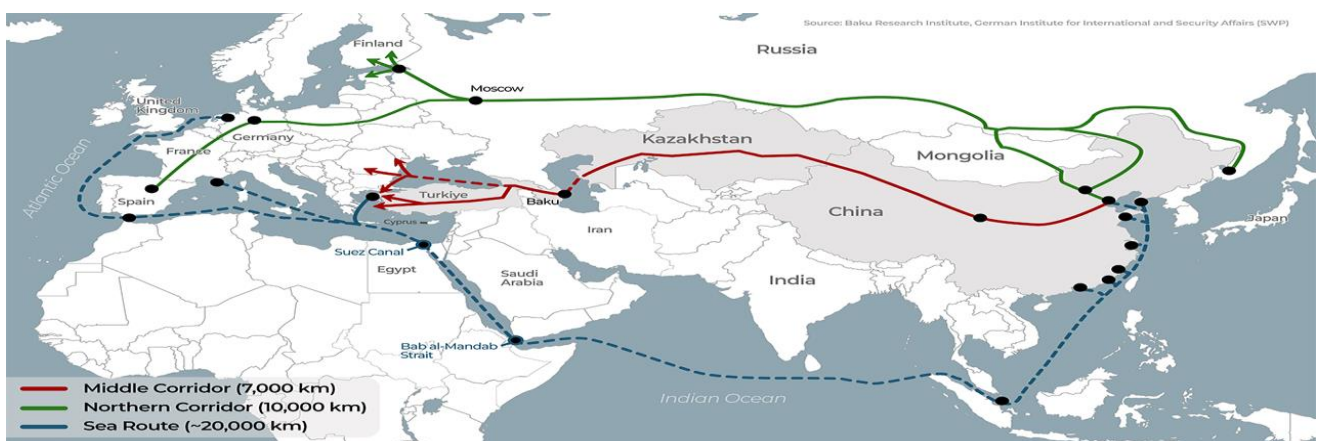
*The EU's pivot to Central Asia for energy and resources is
redrawing regional alignments – with Turkiye increasingly
sidelined in its traditional sphere of influence.*

همانطور که ربع اول قرن بیست و یکم را پشت سر می گذاریم، توازن قدرت جهانی - از جمله اتحاد غربی که مدت ها از زمان جنگ جهانی دوم به عنوان جامد تلقی می شد - در حال تغییر است. مشارکت های جدید در حال ظهور هستند و معادلات ژئوپلیتیک قدیمی در حال تغییر هستند. در این محیط پویا، جمهوری های ترک نشین آسیای مرکزی، واقع در قلب اوراسیا، در حال کسب اهمیت استراتژیک برای اتحادیه اروپا (EU) هستند، اتحادیه ای که خود را از انرژی ارزان روسیه محروم کرده است و احساس می کند به طور فزاینده ای توسط دولت ترامپ در ایالات متحده رها شده است. کشورهای آسیای مرکزی با برخورداری از منابع انرژی و مواد خام فراوان و همچنین موقعیت استراتژیک خود در امتداد مسیرهای تجاری حیاتی، به شرکای جذابی برای قدرت های منطقه ای و جهانی تبدیل شده اند که به دنبال برقراری مجدد تعادل ژئوپلیتیکی هستند.

پیشینه روابط اتحادیه اروپا و آسیای مرکزی

اروپا در دوران پس از جنگ سرد، زمانی که تسلط جهان تک قطبی مطمئن به نظر می رسید، اقدامات کمی برای تقویت روابط با جمهوری های ترک آسیای مرکزی انجام داد. با این حال، **جوزپ بورل**، نایب رئیس کمیسیون اروپا، سال گذشته اظهار داشت که "آسیای مرکزی کمی در میانه ناکجا آباد بود - و اکنون، شما در میانه همه چیز هستید. شما سنگ بنای بین اروپا و آسیا هستید"، که نشان دهنده تغییر در سیاست اتحادیه اروپا در قبال منطقه است.

پس از شروع جنگ روسیه و اوکراین، اتحادیه اروپا شروع به تمرکز بیشتر روی آسیای مرکزی در چارچوب گسترده تر «موازنه استراتژیک» خود کرد. کشورهای آسیای مرکزی - از لحاظ تاریخی در حوزه نفوذ روسیه و چین، و در عین حال از نظر فرهنگی نیز با ترکیه مرتبط هستند - به دلیل منابع غنی انرژی و مواد خام حیاتی خود، توجه مجدد بروکسل را به خود جلب کردند. با بازتاب این موضوع، شهر سمرقند ازبکستان میزبان اولین نشست اتحادیه اروپا در آسیای مرکزی در اوایل آوریل بود که نمایندگان از قزاقستان، قرقیزستان، تاجیکستان و ترکمنستان به ازبکستان به عنوان میزبان پیوستند.

Map of the Middle Corridor route

دستور کار اصلی این اجلاس بر محور چرخش اروپا به سمت منابع انرژی آسیای مرکزی - گاز طبیعی، نفت و انرژی های تجدید پذیر - برای جایگزینی منابع روسیه و توسعه مسیرهای ترانزیتی جایگزین مانند "کریدور میانی" متمرکز بود که آسیای مرکزی را به جای قلمرو روسیه از طریق قفقاز، دریای سیاه و ترکیه به اروپا متصل می کند. به عنوان بخشی از این ابتکار، اتحادیه اروپا در مورد حمایت از سرمایه گذاری های زیرساخت انرژی در آسیای مرکزی تحت استراتژی «دروازه جهانی» خود که به عنوان جایگزینی برای طرح کمربند و جاده چین (BRI) تلقی می شود، بحث کرد و متعهد شد 12 میلیارد یورو سرمایه گذاری کند. اورسولا فون در لاین، رئیس کمیسیون اروپا، با تاکید بر فوریت، در نشست امنیت انرژی در لندن در 24 آوریل اعلام کرد که اتحادیه اروپا به زودی از نقشه راهی با هدف پایان دادن به واردات انرژی از روسیه تا سال 2027 رونمایی خواهد کرد.

اگرچه به نظر می رسد روسیه و چین اهداف اصلی نشست سمرقند باشند، اما بیانییه نهایی همچنین به کنار گذاشتن نقش ترکیه در منطقه اشاره کرد و آن را در دستهبندی مشابه این دو قدرت قرار داد.

دیپلماسی دوجانبه کشورهای ترک با دولت یونانی قبرس: نمادین یا استراتژیک؟

در اجلاس سران اتحادیه اروپا و آسیای مرکزی، بیانییه نهایی شامل ارجاع به قطعنامه های 541 و 550 شورای امنیت سازمان ملل بود که در سال های 1983 و 1984 پس از درخواست های دولت یونانی قبرس پس از اعلام استقلال جمهوری ترک قبرس شمالی (TRNC) به تصویب رسید. قطعنامه 541 اعلامیه TRNC را از نظر قانونی نامعتبر دانست و تأیید کرد که جمهوری قبرس تأسیس شده در سال 1960 هنوز وجود دارد. قطعنامه 550 این اقدام جدایی طلبانه را محکوم کرد و از کشورهای عضو سازمان ملل خواست که TRNC را به رسمیت نشناسند. همچنین قطعنامه های قبلی 365 و 367 را که عملیات صلح ترکیه در قبرس در سال 1974 را محکوم کرده و خواستار خروج نیروهای ترکیه از جزیره شده بود، تأیید کرد.

قزاقستان، قرغیزستان و ازبکستان - اعضای سازمان کشورهای ترک (OTS) - به همراه ترکمنستان (یکی از اعضای ناظر مانند TRNC) و تاجیکستان، همگی بیانییه نهایی اجلاس را امضا کردند. با تأیید آن، آنها به طور مؤثر قطعنامه های سازمان ملل علیه جمهوری TRNC را به رسمیت شناختند و نشان دادند که در آینده TRNC را به رسمیت نمی شناسند و همچنین به طور ضمنی از ادامه حضور نظامی ترکیه در جزیره انتقاد کردند. این اقدام منعکس کننده شکاف راهبردی فزاینده است که با تقویت اخیر روابط دیپلماتیک بین کشورهای آسیای مرکزی و اداره قبرس یونانی قبرس جنوبی عضو اتحادیه اروپا برجسته شده است.

ازبکستان، یکی از اعضای OTS، اولین سفارت خود را در جمهوری قبرس در دسامبر 2024 افتتاح کرد. وزیر امور خارجه قزاقستان، یکی دیگر از اعضای OTS، در اکتبر 2023 از جمهوری قبرس بازدید کرد و اولین تبادل دیپلماتیک مستقیم بین دو کشور بود. جمهوری قبرس بعداً اولین سفارت خود را در آستانه قزاقستان در اکتبر 2024 افتتاح کرد و قزاقستان نیز متقابلاً با افتتاح سفارت خود در نیکوزیا در فوریه 2025 اقدام کرد.

نیکولای ژوماکانوف، دیپلمات قزاقستانی که به عنوان سفیر منصوب شد، استوارنامه خود را به نیکوس کریستودولیدس، رئیس جمهور یونانی قبرس تقدیم کرد و گفت: «قزاقستان قاطعانه از حاکمیت و تمامیت ارضی جمهوری قبرس در مرزهای شناخته شده بین‌المللی خود حمایت می‌کند.» از سوی دیگر، نیکوس کریستودولیدس، رهبر یونانی قبرس، انتصاب قزاقستان به عنوان سفیر در جمهوری قبرس را «تحولی پیشگامانه» توصیف کرد. او گفت که ترکیه «50 سال است که قبرس را اشغال کرده است» و قبرس از «حمایت بی دریغ قزاقستان از استقلال، حاکمیت و تمامیت ارضی جمهوری قبرس» سپاسگزار است. اظهارات دیپلمات قزاقستانی به ویژه در مراسم اعتباربخشی، با انتقاد شدید TRNC مواجه شد که نشان دهنده فاصله قزاقستان از ترکیه و موضع جمهوری TRNC در قبرس است.

ترکمنستان به عنوان یک عضو ناظر OTS، سفارت خود را در جمهوری قبرس در 31 مارس افتتاح کرد. رئیس جمهوریونانی قبرس در مراسم اعتباربخشی نیز به سفیر تازه منصوب شده گفت: «ارتش ترکیه کشورش را به مدت نیم قرن در اشغال خود نگه داشته است».

از مجموع این تحولات می‌توان فهمید که کشورهای اتحادیه اروپا که به دلیل تحریم روسیه پس از جنگ اوکراین از بحران انرژی و مواد خام رنج می‌برند، ابتکار جدیدی را نسبت به منطقه برای احیای اقتصاد رو به زوال خود با منابع آسیای مرکزی آغاز کرده‌اند. یونان و جمهوری قبرس، دو کشور برادر عضو اتحادیه اروپا که به دنبال استفاده از این ابتکار عمل در راستای منافع خود هستند، سیاستی را برای استفاده از گسترش اتحادیه اروپا در آسیای مرکزی به عنوان اهرمی برای تضعیف نفوذ ترکیه در منطقه ایجاد کرده‌اند.

دیپلماسی زبان بسته ترکیه

آنچه که شگفت‌آورتر است، سکوت وزارت خارجه ترکیه است. این وزارتخانه هیچ بیانیه رسمی یا غیررسمی در رابطه با افزایش روابط دیپلماتیک کشورهای ترک با دولت یونانی قبرس و همچنین در مورد چهار عضو OTS که از تزیونانی قبرس در مورد مسئله قبرس در نشست اتحادیه اروپا و آسیای مرکزی حمایت می‌کنند، ارائه نکرد. این سکوت سوالاتی را در مورد توانایی ترکیه برای اعمال نفوذ در OTS، سازمانی که طی سال‌ها بر پایه روابط فرهنگی و تجاری ساخته شده است، و اینکه آیا ممکن است توافقی

پشت درهای بسته بین ترکیه و اتحادیه اروپا در مورد این موضوع وجود داشته باشد، ایجاد کرده است.

هاکان فیدان، وزیر امور خارجه ترکیه، پس از نزدیک به یک ماه سکوت، در 24 آوریل پاسخی سرزنش آمیز به سوال یک روزنامه نگار داد. فیدان با بیان اینکه گشایش سفارتخانه های کشورهای ترک در جمهوری قبرس قابل درک است، افزود: با این حال، مناطقی نیز وجود دارد که می بینیم اتحادیه اروپا در تلاش است تا از این منافع متقابل سوء استفاده کند. وی ادامه داد: افرادی که بر اساس این اتفاق اخیر سعی در ایجاد شکاف بین ما دارند، از ما می خواهند که این موضوع را در صحن علنی مطرح کنیم، ما ترجیح می دهیم به عنوان یک اصل مسائل خانوادگی را علنی مطرح نکنیم.

اظهارات فیدان با تاکید بر "مسائل خانوادگی" افکار عمومی ترکیه را آرام نکرده است. آیا اهرم ترکیه بر کشورهای ترک آسیای مرکزی ضعیف تر از انگیزه سرمایه گذاری 12 میلیارد یورویی ارائه شده توسط اتحادیه اروپا است؟ یا این عدم واکنش نشان می دهد که ترکیه در حال دادن امتیازاتی به اتحادیه اروپا برای آماده سازی مذاکرات آتی پیمان صلح قبرس است؟ احتمال دیگری که مطرح می شود این است که آیا در چارچوب پروژه «کریدور میانی» مورد حمایت اتحادیه اروپا، ترجیحی برای انتقال منابع به اروپا از طریق بنادر دریای سیاه گرجستان به جای مسیر زمینی ترکیه وجود دارد یا خیر و آیا امتیازاتی برای تأثیرگذاری بر این نتیجه داده می شود.

در حالی که ابتکارات دیپلماتیک ترکیه پروژه «کریدور میانی» را برای سال ها مؤثر کرده است، هنوز هم می توان با استفاده از بنادر گرجستان در دریای سیاه، ترکیه را دور زد. تا زمانی که وزارت خارجه ترکیه در قبال این تحولات سکوت اختیار کند، سوالات و نگرانی های مشابه همچنان مطرح خواهد شد.

محاکمه میهن آبی با دیپلماسی جهانی

نشست سران اتحادیه اروپا و آسیای مرکزی و اقدامات دیپلماتیک اخیر در قبرس ارتباط تنگاتنگی با سیاست ترکیه در قبرس و در نتیجه، دکترین "وطن آبی" آن دارد. تلاش های ترکیه برای مشروعیت بخشیدن به حقوق خود در مدیترانه شرقی در پلت فرم های بین المللی عمیقاً با مسئله حل نشده قبرس مرتبط است. با توجه به نقش استراتژیک این جزیره به عنوان پایگاه طبیعی بین غرب آسیا و اروپا، حفظ موقعیت خود در قبرس برای ترکیه برای حفظ نفوذ خود در شرق مدیترانه ضروری است. اگرچه دکترین «وطن آبی» برای اولین بار توسط یک افسر نیروی دریایی مطرح شد، اما اکنون در حوزه دیپلماسی جهانی مورد مناقشه قرار گرفته است. گام هایی که کشورهای آسیای مرکزی در قبرس در راستای منافع اتحادیه اروپا برداشته اند، نشان می دهد که نبرد بر سر دریای مدیترانه شرقی صرفاً منطقه ای نیست، بلکه ابعادی جهانی به خود گرفته است.

این تحولات نفوذ منطقه‌ای ترکیه را مورد تردید قرار می‌دهد، عمق استراتژیک آنکارا در دریای مدیترانه را محدود می‌کند و اتحاد یونان و قبرس را تقویت می‌کند. در نتیجه، همسویی رو به رشد آسیای مرکزی و قبرس چالش جدی را برای دکترین «وطن آبی» ترکیه، هم در دریا و هم در عرصه دیپلماتیک ایجاد می‌کند. علاوه بر این، تعهد واقعی دولت اردوغان به چشم انداز «وطن آبی» - فراتر از پرونده لیبی - به طور فزاینده‌ای مشکوک به نظر می‌رسد.

سطری در مورد نویسنده این مقاله:

پژوهشگر متخصص در سیاست خارجی ترکیه، پویایی غرب آسیا و سیاست اروپا

انور وزرین

----- با تقدیم سلامها «2025-05-17»

.....